

שיר מגילה

מאת רבי יקותיאל ב"ר יהודה ליב גורדון הרופא מווילנא
תלמידו הנאמן של הרמח"ל ומפיץ תורתו ומשנתו

ראשי תיבות כל שורה בשיר זה הם "מגילה" – ישר והפוך
("ונהפוך הוא")

נדפס בימים עברו

ועתה יוצא מחדש

מדויק עפ"י כתב היד המקורי

ומופץ ב"משלוח מנות" אלקטרוני

לידידיי הקרובים והרחוקים

מאתי אליעזר (אלי) שטרן

פורים תשע"ד

נוטריון

אלי שטרן

elishteren@gmail.com

054-910-8488

רבי יקותיאל גורדון – שופרו של רמח"ל

רבי יקותיאל גורדון ב"ר יהודה ליב מווילנא, היה מתלמידיו ואנשי סודו של רבינו משה חיים לוצאטו – הרמח"ל, והגדול שבמפיצי משנתו וחיבוריו¹. בשנת תפ"ט עזב את ווילנא עיר מולדתו ונסע לפאדובה שבאיטליה ללמוד רפואה באוניברסיטה המקומית, שם התוודע לרמח"ל, הצטרף לחבורתו והפך לתלמידו המובהק². מבלי שהתכוון לכך גרם לפרוץ הפולמוס נגד רבו הרמח"ל, בעקבות מכתבים ששלח לרבי יהושע העשיל אב"ד וילנא ולגביר ר' מרדכי יפה מוינה³, ובהם סיפר בתום לב ובהתפעלות רבה על גילוייו הרוחניים המופלאים של הרמח"ל. אחד המכתבים התגלגל לידי של רבי משה האגני ומכאן ואילך פרצה המלחמה הקנאית נגד רמח"ל במלוא עוזו⁴.

רמח"ל העריך מאד את תלמידו רבי יקותיאל, ובאחת מאגרותיו כותב עליו "ואני בתום לבבי לא אוכל לומר אלא שהוא חסיד גמור..."⁵. רבי יקותיאל הצר על כי הצית מבלי משים את אש המחלוקת נגד רבו, ואולם הרמח"ל מסר לו בשם המגיד: "ולרבי יקותיאל תימר דלא ידחל, דקבלה בעית לגלגל זכותא על ידי..."⁶. ואכן, רבי יקותיאל הפך לשופרו של הרמח"ל, בהעתקת חיבוריו⁷ ובהפצת תורתו ומשנתו בעולם⁸.

זמן מה לאחר שהוכתר בכתר הרפואה עזב רבי יקותיאל את פאדובה⁹ וחזר לליטא, שם פעל להפצת תורת רבו כשסביבו מתקבץ חוג מיוחד של תלמידים. תחילה שהה בשקלוב ולאחר מכן קבע את מושבו בעיר בריסק¹⁰. קרוב לשנת תצ"ח ביקר כנראה רבי יקותיאל את רבו הרמח"ל באמשטרדם¹¹.

¹ רשימה ראשונה לתולדותיו כתב שמואל יוסף פין, **קריה נאמנה**, קורות עדת ישראל בעיר ווילנא, ווילנא תר"כ, עמ' 113-114. וראה גם: אריה ליב פרומקין, **תולדות חכמי ירושלים**, חלק ב', ירושלים תרפ"ח (להלן: פרומקין, תולדות חכמי ירושלים), עמ' 139; ישעיה תשבי, **דרכי הפצתם של כתבי קבלה לרמח"ל בפולין ובליטא**, קרית ספר מה, תש"ל, עמ' 127-154 (להלן: תשבי). אין כוונתי למסור כאן מחקר מקיף על רבי יקותיאל גורדון והדברים שלהלן נכתבים בקצירת האומר. חשוב לציין כי חלק ניכר מן המקורות על רבי יקותיאל נכתבו בסערת הפולמוס נגד הרמח"ל ותלמידיו, ע"י מתנגדיו החריפים, על כן הם רוויים בחרפות ובהשמצות מגמתיות שאין להן שחר.

² רבי יקותיאל רצה להפסיק את לימודי הרפואה ולהקדיש עצמו ללימודי הקבלה בלבד, אך הרמח"ל הודיע לי בשם המגיד: "אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך ממעם חכמוס עמדי", וכפי שמספר רבי יקותיאל באגרות לר' מרדכי יפה מוינה (ראה הערה הבאה). רבי יקותיאל הוכתר בכתר הרפואה בראשית שנת תצ"ג ורמח"ל חיבר שיר לכבוד הכתרתו (ראה: מאיר בניהו, **כתבי הקבלה שלרמח"ל**, ירושלים תשל"ט, עמ' 24).

³ מכתביו של רבי יקותיאל הובאו לראשונה אצל רבי יעקב עמדין – היעב"ץ, בספרו **תורת הקנאות**, אלטונה תק"ב (להלן: תורת הקנאות), דפים מד-מה, בפרקי הפולמוס נגד רמח"ל. המכתבים חזרו ונדפסו במספר מקומות ולאחרונה אצל הרב מרדכי שריקי, **אגרות רמח"ל ובני דורו**, ירושלים תשס"ט (להלן: אגרות רמח"ל), אגרות ו-11, עמ' כא-כו.

⁴ בפרשיה זו עסקו רבים, ראה בין היתר: משה כרמלי וינברגר, **ספר וסיף**, ירושלים תשכ"ז, עמ' 151 ואילך; הרב מרדכי שריקי, **אור הגנוז בקלסתר פניו של הרמח"ל**, ירושלים תשנ"ח.

⁵ **אגרות רמח"ל**, אגרת פט. פרטים נוספים על חסידותו ופרישותו של רבי יקותיאל מצויים באגרות נוספות של רמח"ל. ⁶ תרגום: ולרבי יקותיאל תאמר של יפה, שהקבלה צריכה לגלגל זכות על ידו. הרמח"ל מצטט את המגיד באגרתו לרבו רבי ישעיה באסן (**אגרות רמח"ל**, אגרת יד). רמח"ל כותב שם כי מסר זה, שאין לרבי יקותיאל לחשוש ממה שאירע, חזר מספר פעמים בדברי המגיד.

⁷ ראה: מאיר בניהו, **כתבי הקבלה שלרמח"ל**, ירושלים תשל"ט (להלן: בניהו, כתבי הקבלה שלרמח"ל), שער ראשון, מאמר המישי, עמ' 80 ואילך.

⁸ ראה תשבי, שם.

⁹ מקובל לומר כי עזב בשנת תצ"ג, לאחר שהוסמך לרופא. ראה: תשבי, שם.

¹⁰ ברשימתו האוטוביוגרפית שכתב בהיותו בונציה (ראה להלן). נדפסה לראשונה אצל פרומקין, **תולדות חכמי ירושלים**, שם; וראה תשבי, שם), מתאר רבי יקותיאל את פעילותו בתקופת שהותו בליטא: "בהיותי עוד על ארץ מולדתי אשר כמעט כל גדולי ארץ השכימו על פתחי, וגם קראתי בראש הומיות בתוכחת מוסר בלשון למודים אשר

שליחות רבי יקותיאל מטעם קהילת בריסק

בשנת תקי"א יצא רבי יקותיאל כמשולח מטעם קהילת בריסק. ידוע כי בשנת תקי"ב שהה רבי יקותיאל בעיר האג וזכה שם לכבוד גדול¹². מתעודות חדשות¹³ נתברר כי היה זה חלק משליחות כוללת שערך בערי מערב אירופה ובקהילות איטליה. חברו למסע השליחות היה רבי גרשון אב"ד וויסאקי¹⁴.

כתב השליחות נכתב בבריסק ביום כ"ג באייר תקי"א, ונחתם ע"י רבני ופרנסי הקהילה. על רבי יקותיאל, אשר נבחר "לשוטט בארץ רחבת ידים, מדינות אשכנז ואיטליה וספרד", מעתירים הכותבים שבחים רבים:

"ומי זה בא מרבבות קודש, פומי' מחכים ומוגיד מה שיחו, צועה ברב כחו, ערכו ממתקים העלה בחכו, חרבו על ירכו, ה"ה הרב המופלא החכם השלם והכולל, כליל תפארת בראשו, כתר תורה וכתר שם טוב, מכלל יופי ממוצא טהור קודש לה' כליל, דאקטר הרופא מומחה, אתמחי גברא ואתמחי כמאה, כבוד מו"ה יקותיאל בן החסיד מו"ה יהודה ליב מיקירי ק"ק ווילנא, דאקטר דקהלתנו יצ"ו"¹⁵.

במהלך מסעו נוספו על כתב השליחות המלצות נוספות מן הקהילות בהן עבר: ברסלאו, גלוגא, ליסא, ברלין, וינה וונציה. המלצות אלה נדפסו בצורת עלון במנטובה בשנת תקי"ב¹⁶.

נתן לי ה', ולא נשאתי פנים לאיש, לא לשיש וחכם או בער, וגם חכמתי היא חכמת הרפואה עמודה לי...". והשווה לתוארים שהכתירו לו ראשי קהילת בריסק באגרת השליחות שלו.

¹¹ תלמידי רמח"ל בפאדובה כתבו לרובם לאמסטרדם בחודש סיון תצ"ח: "ויען כי לגביר כ' שלמה רקח נר"ו נודע לו איך הגיע הח"ר יקותיאל באותם המקומות, לכן במטותא מיניה דמר יודיע לנו מה טיבו ומה אומנותו, והסיבה למה היה עד עתה נעלם ואם הוא עדיין נאמן בבריתנו" (אגרות רמח"ל, אגרת קסג).

¹² תורת הקנאות, דף נה, א (הגהת ה"מדפים", תלמידו של הריעב"ץ, הכותב כי רבי יקותיאל שהה בהאג "בעת הזאת שאנו עסוקים להדפיס...").

¹³ ראה: ישעיה זנה, אבני בנין לתולדות היהודים באיטליה, חורב, כרך ו' (הוברת יא-יב), חשון תש"ב, עמ' 113-114. שפרסם את המלצתו של רבי יצחק לאמפרונטי עבור שליחותו של רבי יקותיאל בערי איטליה. וראה עוד: מאיר בניהו, ר' יצחק קאריגאל באיטליה, אוצר יהודי ספרד, חלק א', ירושלים תשי"ט (להלן: בניהו, ר' יצחק קאריגאל), עמ' 30-31; ותשבי, שם. בניהו ותשבי הסתמכו על עותק של העלון ובו כתב השליחות והמלצות הקהילות, שנדפס במנטובה תקי"ב, ואשר נמצא בגניזת אברהם שישא בליטשוורת (אנגליה).

¹⁴ "שהיה מקדם אב"ד דק"ק פלאצק והגליל יצ"ו" – מתוך כתב השליחות. ראה תשבי, שם.

¹⁵ מצוטט אצל תשבי, שם.

¹⁶ ראה הערה 13. רבי יצחק לאמפרונטי מתאר כי ראה את העלון הזה בידי של רבי יקותיאל וחברו רבי גרשון: "היו פה פירארא שני שליחים מעיר בריסק... שם הא' ר' גרשון ושם האחד הרופא ר' יקותיאל, והיה להם קבוץ נדפס בעיר מנטובה, והיה להם ג"כ ספר אחד אשר היה התום בו חתימות ממקצת רבני איטליה..." ("קיבוץ" = אוסף המלצות על שליחות). ראה: זנה, שם.

בשנת תקט"ו¹⁷ עזב רבי יקותיאל את בריסק כשמגמתו לעלות לארץ ישראל. ברשימה אוטוביוגרפית שכתב¹⁸, מספר רבי יקותיאל כי נדר לעלות לארץ הקודש, וכי הגביר ר' שלמה רוקח, מראשי קהילת ונציה ופטרונו של רמח"ל וחבורתו¹⁹, הבטיחו כי ידאג לכל הוצאות נסיעתו ואף יתמוך בו בתמיכה שנתית קבועה²⁰. אך כשהגיע רבי יקותיאל לוונציה התברר לו כי רוקח נפטר באותה שנה, ועל כן נאלץ רבי יקותיאל להשאר בוונציה. שם למד בישיבת "אור תורה" מיסודו של רוקח. בזמן כתיבת הרשימה הנזכרת, כבר שהה רבי יקותיאל בוונציה עשר שנים²¹. מכאן ואילך צעדיו של רבי יקותיאל לוטים בערפל²². ידוע על תפילה שכתב בשנת תקל"ג²³, ובתפילות אחרות מודה לה' על שנרפא ממחלות שפקדו אותו לאחר גיל שמונים²⁴.

שיר המגילה של רבי יקותיאל – "הצעת המעשה", מנטובה תקי"ב

רבי יקותיאל עסק רבות בהעתקת חיבורי רבו, אך גם כתב חיבורים מקוריים משלו, וכן תפילות ושירים²⁵. אף אחד מחיבוריו לא נדפס²⁶, מלבד שירו על סיפור המגילה אשר בו אנו עוסקים כאן, שנדפס יותר מפעם אחת. שיר זה, המספר את סיפור מגילת אסתר כשכל שורה בו מורכבת מראשי התיבות "מגילה", נדפס לראשונה בקונטרס קטן בשם "הצעת המעשה", בדפוס "רפאל חיים מאיטליה" במנטובה תקי"ב. עותק מהדפסה זו (כנראה יחיד בעולם) נמצא בספרייה הבריטית. לצערי טרם עלה בידי לראות את צילומה, ועל כן אסתמך על רישומי מפעל הביבליוגרפיה²⁷. בשער נכתב: "הצעת המעשה – מעשים ונסים הנמצאים... בכל מגילת אסתר נרמזים... כלם... תיבת מגילה נקראת ישרה והפוכה בעשות כל אותיותיה ראשי תיבות... פלפולא חריפא של... הרופא כמה"ר

¹⁷ תשבי, שם, ע"פ מכתבו של רבי יצחק מביאלא.

¹⁸ ראה הערה 10.

¹⁹ ראה: בניהו, ר' יצחק קארינאל, שם, הערה 22. הגביר ר' שלמה רוקח מוזכר מספר פעמים באגרות רמח"ל ותלמידיו. ראה גם: מאיר בניהו, עלייתו של הרמח"ל לארץ ישראל, בתוך: מזכרת, קובץ תורני לזכר רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג, ירושלים תשכ"ב, עמ' 470.

²⁰ רבי יצחק בן מאיר מפרוסניץ אב"ד ביאלא, כותב על רבי יקותיאל במכתבו לגיסו רבי אריה ליב אב"ד אמשטרדם: "וכהיות נסע לא"י וגביר מארץ איטליה החזיק את ידו ליתן כל שנה שלשה מאות ר"ט לשלוח לחברון, והוא יהא ראש וראשון בבית מדרשו של הגביר ונסע דרך חים..." (תשבי, שם).

²¹ דהיינו בשנת תקכ"ה בערך. ראה תשבי, שם. וראה בניהו, ר' יצחק קארינאל, שם, על מכתב ששלח לוונציה המקובל רבי יצחק קארינאל בחודש תמוז תקכ"ב, אל "הח' יקותיאל", שהוא כנראה רבי יקותיאל גורדון.

²² הרב פנחס דוד וועבערמאן, בספרו יריים משה (תולדות הרמח"ל ואגרותיו), ירושלים תשכ"ב, מספר סיפורים מלאי צבע על תולדות חייו של רבי יקותיאל, ולא נתבררו לי מקורותיו. לדוגמה, כותב (שם, עמ' 7) שרבי יקותיאל שימש כרופא למלך פולין וכן כי כאשר שמע כי רבו הרמח"ל מתכוונן לנסוע מאמסטרדם לארץ ישראל "נסע גם הוא לאמסטרדם ונסע ביחד עם רבינו (הרמח"ל) לארץ ישראל והיה עמו ביחד עד יום פטירתו ואחר פטירת רבינו חזר לפולין ולקח עמו כל כתבי רבינו וביניהם גם ספר קל"ח פתחי חכמה... ובסוף ימיו רצה לחזור לא"י אבל לא אסתייע ליה מילתא ונשאר בעיר פאדובא עד סוף ימיו..." (!). על ספר יריים משה של הרב וועבערמאן ראה: נפתלי בן מנחם, אור חדש על רמח"ל?, בתוך: בשערי ספר, ירושלים תשכ"ז, עמ' 40-36.

²³ ראה תשבי, שם, עמ' 149.

²⁴ ראה תשבי, שם, עמ' 149-150. וראה שם שכותב על רבי יקותיאל: "ברור שנפטר אחרי תק"מ, ואולי אחרי תקמ"ח..."

²⁵ ראה: בניהו, כתבי הקבלה שלרמח"ל, עמ' 91 ואילך. על מעורבותו של רבי יקותיאל בעריכה ובהוספה לחיבורי רבו, ראה לאורך פרקי ספרו של בניהו.

²⁶ בשנת תשל"ח נדפס בירושלים החיבור ויכוח מר ינוקא ומר קשישא, ע"י הרב יוסף ספינר, שייחסו לרבי יקותיאל גורדון, אך למעשה מדובר בחיבור של הרמח"ל (שאו"י עבר עיבוד ועריכה ע"י רבי יקותיאל), ראה על כך בניהו, כתבי הקבלה שלרמח"ל, המאמר האחד-עשר, עמ' 159 ואילך.

²⁷ רשומה מס' 116533.

יקותיאל ליב נר"ו מעיר לובלין...²⁸. (לא התברר לי מדוע נקרא רבי יקותיאל על שם העיר לובלין, ושמו נפלה כאן טעות).

כאמור לעיל, בשנת תקי"ב ערך רבי יקותיאל את מסע שליחותו בערי מערב אירופה ובאיטליה. בין היתר עבר במנטובה באותה שנה והדפיס בה את כתב השליחות שלו. רגלים לדבר כי גם הדפסת השיר באותה שנה ובאותו מקום נעשתה על ידו²⁹.

"חידות מגילה" אמשטרדם – זיוף ספרותי

בשנת תקכ"ה ואולי מאוחר יותר³⁰, אך כנראה עדיין בחייו של רבי יקותיאל, נדפס השיר בפעם השנייה תחת השם "חידות מגילה" באמשטרדם, בדפוס ליב זוסמנש³¹. אלא ששמו של רבי יקותיאל הושמט ותחת זאת נכתב: "חיברו חכם אחד ומפני הענוה שמו שם במסתרים". רושמי מפעל הביבליוגרפיה כתבו בפשטות³² כי המחבר הוא רבי יקותיאל גורדון וכי מהדורה זו זהה לספר "הצעת המעשה" מנטובה תקי"ב, ו"משלוח מנות" וינה תרל"ט, אך בבדיקת מהדורה זו מתברר שלא מדובר באותו חיבור בדיוק. בחלק הראשון אמנם מופיע שירו של רבי יקותיאל, אך בחלק מהשורות ישנם שינויי נוסח וסגנון³³ ולעיתים הוספת שורות שלמות שאינן בשיר המקורי. אך משמעותי יותר הוא קטע ארוך, בן 58 שורות, שנוסף כאן כהמשך לשיר המקורי, ובו סיפור יציאת מצרים שנערך באותה מתכונת – כל שורה מורכבת מראשי התיבות 'מגילה'. הוספה זו מוזכרת כבר בנוסח השער: "חידות מגילה – והוא כולל כל מגילת פורים ובר"ת [ובראשי תיבות] פנים ואחור אותיות מ'ג'י'ל'ה' נעשים ונזכרים בתוספות איזה פרושים מגמרא ורש"י ותרגום שני ומפרשים יקרים, ובסופו שיעבוד וגאולת מצרים בשבחים ותארים...". קטע זה מופיע כהמשך ישיר לשירו של רבי יקותיאל, עם כמה שורות קישור בין חג הפורים לחג הפסח:

מהמזן גאולתינו יצאה לחג הפסח

השני לפסח יתלה גזר מלך

מצריים גם יעצו לאבד היהודים

...

לחשערתי מאן דהוא לקח את שירו של רבי יקותיאל (שנדפס כבר במנטובה תקי"ב), תיקן אותו לפי סברתו, חיבר לו את הקטע על חג הפסח שערך באותה מתכונת, והעלים בכוונה את שמו של רבי יקותיאל כמחבר המקורי של השיר³⁴.

²⁸ הציטוט המקומע מופיע כך ברישומי מפעל הביבליוגרפיה, שם.

²⁹ שמואל וינר, קהלת משה, פטרוגרד, אות ה', תרס"ב, מס' 4044 (עמ' 491), כותב בפסקנות: "המגילה הזאת נדפסה ראשונה ע"י המחבר בשם הצעת המעשה מנטובה תקי"ב" (להלן: וינר).

³⁰ שנת הדפוס הסרה בשער. וינר, שם, כותב כי נדפס בתקכ"ה (לא נתברר לי מקורו). וראה שם שמביא את דברי י. צדנר, המתאריך ל'תקל"א (?) 1771, וכותב שכנראה מדובר במהדורה אחרת. וראה: חיים דוב בר פרידברג, בית עקד ספרים, חלק א', תל אביב תשי"א, מס' 906 (עמ' 296), שרושם אף הוא מהדורה של 'חידות מגילה' באמשטרדם תקל"א, ומוסיף מהדורה נוספת "בשם זמר לפורים, פיורדא תקנ"ג". מהדורות אלה לא נרשמו במפעל הביבליוגרפיה. ועד כמה שידוע לי אינן קיימות כיום בספריות בעולם ואף לא תועדו במקור נוסף. ע"כ מסתבר שהן לא היו ולא נבראו.

³¹ במפעל הביבליוגרפיה נרשמה מהדורה זו על פי טופס בית המדרש לרבנים בניו יורק. סריקה מלאה של מהדורה נמצאת ב'אוצר החכמה'.

³² בעקבות וינר, שם.

³³ לדוגמה: במקום "מלך גזר יביאו לושתי המלכה" נכתב "מלך גזר יביאו לפני המלכה"; במקום "היהודים לאבד יבוא גוי מהוי" נכתב "היהודים להשמיד יעץ גם ממוכן", ועוד שינויים רבים.

³⁴ השערה רחוקה יותר, שמדובר בוואריאציה אחרת של השיר שיצאה אף היא מפרי עטו של רבי יקותיאל, ובאורח עלום התגלגלה להדפסה באמשטרדם.

חידות מגילה – אמשטרדם [תקכ"ה?]

כתב-יד אוקספורד – משלוח מנות לגביר ר' שלמה זלמן זינצהיים מוינה

בספריית הבודליאנה באוקספורד³⁵, נמצא כתב-יד המקורי של שיר המגילה שחיבר רבי יקותיאל. מדובר בדף קלף גדול, שעליו נכתב השיר באותיות מרובעות נאות, בתוספת ניקוד.

מן הכותרת שבראש הדף³⁶ אנו למדים כי רבי יקותיאל חיבר את השיר לכבוד הגביר ר' שלמה זלמן זינצהיים, מפרנסי ומנהיגי קהילת וינה³⁷. כאמור לעיל, במסע שליחותו של רבי יקותיאל מטעם קהילת בריסק, ביקר גם בוינה. המלצת פרנסי וינה ניתנה לו ביום כ"ד תשרי תקי"ב, ועליה התומים הגבירים ר' אברהם זינצהיים ור' זלמן זינצהיים³⁸. יש לשער כי רבי יקותיאל שלח את שירו אל הגביר כ"משלוח מנות" ביום הפורים באותה שנה³⁹.

³⁵ OX Hunt. Add. F 21708; קטלוג גויבאואר 2430; מספרו במכון לתצלומי כת"י עבריים: F 21708.

³⁶ ראה להלן.

³⁷ ר' זלמן זינצהיים היה הותנו של רבי מאיר שיף אב"ד פרנקפורט (המכונה "המהר"ם שיף הצעיר"). ראה עוד עליו: **מגילת סדרים**, מאת רבי אברהם ברודא, י"ל ע"י מענדל בוימגארטען, ברלין תרנ"ה, במבוא "אל הקורא", עמ' 5; וראה עדות המחבר המספר שהגיע בשליחות קהילתו לוינה בשנת תקי"ג, "ואני גם נתארחתי ונתקבלתי בסבר פנים יפות מאת השר הטפסר והקצין המפורסם הר"ר זלמן זינצהיים ז"ל, לסעוד על שולחנו, וגם נתן לי חדר מיוחד ומטה מוצעת ושולחן וכסא ומנורה וארוחתו בכבוד כל ימי היותינו בעסקינו שמה בווינא". יתכן וגם רבי יקותיאל זכה לכוון הכנסת אורחים מר' זלמן וכחכרת הטוב חיבר והקדיש לו את שיר המגילה שלו.

³⁸ תשבי, שם, הערה 102.

³⁹ כך גם משער תשבי שם. אם כי אין לדעת אם רבי יקותיאל שהה בפורים של אותה שנה בוינה, או שכתב את השיר במקום אחר ושיגר אותו ע"י שליח לוינה. כמו כן, אינני יודע אם הדף עצמו הוא מעשה ידי רבי יקותיאל בעצמו, או שהפקיד את המלאכה ביד סופר-אמן.

אם השערה זו נכונה, הרי שהדפסת השיר במנטובה בשנת תקי"ב היתה סמוכה לאחר חיבורו של השיר לכבודו של הגביר ר' זלמן זינצהיים.

כאמור, כל שורה משורות השיר בנויה מראשי התיבות 'מגילה'. השיר מורכב מ"בתים" שבכל אחד מהם מופיעים ראשי התיבות 'מגילה' פעמיים, פעם ישר ופעם הפוך (בכתב-חיד צוין בכל פעם בצדי השורות: "פנים" ו"אחור").

בתחתית הדף נכתבו שתי שורות, שאינן חלק מן השיר ואף ראשי התיבות שלהן הם: 'רבקה' (פעם בסדר ישר ופעם בסדר הפוך). שורות אלה נכתבו לכבודה של אשת הגביר ר' זלמן זינצהיים ששמה היה רבקה⁴⁰.

על פי כתב-יד זה נדפס השיר בשנית בוונה תרל"ט, תחת השם "משלוח מנות", ע"י אריה ליב שלאסבערג. אך במהדורה זו חלו מספר ליקויים בהעתקה⁴¹. להלן מוגש השיר שוב במהדורה מתוקנת ומנוקדת⁴². מאחר ורובו של השיר מובן והוא מבוסס בעיקרו על סיפור המגילה והמדרשים הידועים לא צירפתי לו ביאור. הרי הוא מונח לפני הקוראים על מנת שיפרשוהו כרוחב לבם.

י"א אדר ב' תשע"ד

אלי שטרן

⁴⁰ בממורבוך של קהילת פרנקפורט, כת"י ירושלים 1092, עמ' 675, מופיע רישום על "האשה השובה הצנועה אשת חיל מ' רבקה בת חמנוה פ"ו כהר"ר יוסף האמיל סג"ל שהיתה אשה יראת ה' וגומלת חסד כל ימי חי' ביתה פתוח לרווחה לקרב קרובים ועניים בני טובים וחפצה תמיד ביותר מנעורי' להנחות ת"ח מנכסיה... נפטרת זי"ן אדר תקנ"ג ונקברת למחרתו ח'... בוויין, ונקראת בפי כל רבקה אשת כהר"ר זלמן זינצהיים סג"ל מוויין". על רישום זה העירני ידידי הבקי הרב בנימין פנטילאט ותשואות חן חן לו.

⁴¹ דוגמה אחת: במקום "מלבושי גדולת יקרה", העתיק בטעות: "מלכות גדולת יקרה". במקום אחד אף נשמטה שורה שלמה.

⁴² הניקוד כאן מבוסס על הניקוד שבכתב-היד, אך אינו תואם לגמרי. תודתי נתונה לספריית הבודליאנה באוקספורד על צילום כתב-היד.

מגילה

הוא קריאתה זו הילולה ושבת התורה
הנתונה לכל איש ישראל חלקו וחלקו יאמר
נפשי לחברכל כעשי כעילת אסתר בת בית כוללה
פנים ואחור פתחולתה עד סופה וניתן לכתוב לכבוד
העביר שר וגנדי בישראל ה' הקצין מפורס כבוד רב

שלמה זלמן סגל

וינצחיים זכרי לרור

דוד וזה שבמייקתול

בהחסידי כחור יהוד

ליב מוילנא דאקטו

דקבריסקר דליטא

י"א

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

פנים

ואחור

הקדמת המחבר

מגילה הזאת קריאתה זו הילולה, ושבת התורה הנתונה לכל איש ישראל חלקו, וחלקי אמרה נפשי לחבר כל מעשי מגילת אסתר בתיבת מגילה פנים ואחור מתחילתה עד סופה, וניתן לכתוב לכבוד הגביר שר ונגיד בישראל ה"ה הקצין מפורסם כבוד הר"ר שלמה זלמן סג"ל זינצהיים.

זכרי לדור דור וזה שמי יקותיאל בן החסיד מוהר"ר יהודה ליב מווילנא דאקטאר דק"ק בריסק דליטא יע"א.

מה גילה יש ליהודים חיום
חיום ליהודים יום גאולה מצרה.
מאין גאולה יצאה לנו חיום?
המלך להראות יקר גדולת מלכותו.
משתה גזר יעשה לכל השרים
חיהודים למשתה יבואו גזר מלך.
מלכים גדולים ישבו לפני המלך
המה לכל יפיפיות גדלו מאד.
מלך גזר יביאו לושתה המלכה
השרים להראות יפיה גלויה מלבושיה.
מרוב גאות יחוסה לא התרצת
המלכה למלכות יקר גידפה מאד.
מממוכן גזירה יצאה להמית המלכה
המלך לקבץ יפיפיות גזר מהרה.
מן גזע יהודים לקח הדסה
המלך לא ידע גזעה משאול.
מרדכי גזר יפיפיה לא הגידה
הסריסים לחשו ימיתו גוית מלכם.
מרדכי גדול ישראל לשונם חבין
הדבר למלך יודע גלה מרדכי.
מלך גזר יתלו לשני הסריסים
חמן לא ידע גודל מעלתו.
ממלך גזירה יצאה לגדל חמן
חמן לפניו ישתחוו גזר מיד.
מרדכי גדול יהודים לא השתחוה
חמן לחשמיד יעץ גוי מרדכי.
מיד גידף יהודים לפני המלך
חיהודים לא יחשיבו גדולת מלך.
מחרפים גם יהודים לדתי המלך
הכסף למספר ישראל גילה מיד.

מִלֶּךְ גַּם יְהוּדִים לְהַשְׁמִיד הִרְשָׁהוּ
חֶסֶד לֶךְ יִהְיֶה גַּם מִתְּנָה.

מִיָּד גָּזַר יָבוֹאוּ לְכַתֵּב הַאֲגָרָת
חַיֵּיהוּדִים לְאַבֵּד יָבוֹא גּוֹי מַחֲוִי.

מִלֶּאֱךָ גְּבֻרִיאל יֵרֵד לְגִלּוֹת הַדָּבָר
הַגְּזִירָה לְבַטֵּל יִתְפַּלֵּל גּוֹאֵל מְרִדְכִי.

מְרִדְכִי גְּזִירָה יִדַּע לְבֹשׁ הַשֶּׁקַּע
חַיִּילָדִים לְצוּם יַעֲיֵץ גַּם מְרִדְכִי.

מְרִדְכִי גִלָּה יִוָּדַע לְאַסְתֵּר הַדָּבָר
הַצּוּם לְשִׁלְשֶׁת יָמִים גְּזִירָה מְלַכָּה.

מִתְפַּלֶּשֶׁת גַּם יִשְׁכַּח לְאַרְיֵן הַמְּלָכָה
הַתְּפִלָּה לִי יִקְרַע גְּזִירָה מִיִּשְׂרָאֵל.

מִלְּבוּשֵׁי גְּדוּלַת יִקְרָה לְבָשָׂה הַמְּלָכָה
הִלְכָה לְבִקֵּשׁ יָבוֹא גְּדוּל מִשְׁנָהוּ.

מִשְׁתַּחֲוֶה גְּדוּלָה יַעֲשֶׂה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
חֶמֶן לְמִשְׁתַּחֲוֶה יָבוֹא גָּזַר מֶלֶךְ.

מֵרוֹם גָּזַר יִנָּדֵד לְאַחֲשׁוֹרוֹשׁ חֲשִׁינָה
חֲזָרוֹנוֹת לִפְנֵיו יָבִיאוּ גָּזַר מֶלֶךְ.

מִצָּאוּ גִלָּה יְהוּדִי לְמֶלֶךְ הַמּוֹרְדִים
הַגִּיעַ לְמְרִדְכִי יְהוּדִי גְּדוּלָה מִמָּנִי?

מִמֶּלֶךְ גְּדוּלַת יִקָּר לֹא הַגִּיעַ
חֲעֵץ לְתִלּוֹת יַעֲצוּ גְּבוּהַ מְאֹד.

מִחֵר גַּם יִבְקֹשׁ לְתִלּוֹת חַיֵּיהוּדִי
חֶמֶן לְמַחֵר יֵצֵא גִנַּת מֶלֶךְ.

מִי גְּדוּל יָבוֹא לִפְנֵי חֲעֵת
חֲנִיָּה לִפְנֵיו יָבוֹא גְּדוּל מִשְׁנָהוּ.

מִה גְּדוּלָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ הַנִּכְבָּד
הָאֲהוּב לִפְנֵי יִקְבֵּל גְּדוּלָה מִמָּנִי.

מִי גְּדוּל יֵשׁ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ
חֵן לֹא יֵשׁ גְּדוּל מִמָּנִי.

מִלְּבוּשֵׁי גָּאוֹת יִלְבִּישׁוּהוּ לְרַכּוֹב חֶסֶם
הַגְּדוּל לִפְנֵיו יִקְרָא גְּדוּלַת מִמְשָׁלָתוֹ.

מֶלֶךְ גָּזַר יַעֲשֶׂה לְמְרִדְכִי חַיֵּיהוּדִי
חֶמֶן לְמֶלֶךְ יַעֲיֵץ גְּדוּלָה מְעֵט.

מְרִדְכִי גַּם יִקְבֵּל לְבַטֵּל חַגְּזִירָה
הַכְּבוֹד לְמְרִדְכִי יַעֲשֶׂה גָּזַר מֶלֶךְ.

מִחֵר גַּם יֵשֶׁב לְמִשְׁתַּחֲוֶה הַמֶּלֶךְ
חַגִּידִי לִי יוֹנְתִי גְּבִירָה מְבוֹקֶשֶׁתָּךְ.

מֶלֶכִּי גִזְרֵת יְהוּדִים לְהַשְׁמִיד חַיִּיטָב
חֵן לַיהוּדִים וְקָרָא גַם מוֹלְדֵתִי.

מִי גִזְרֵי שְׁמִיד לַיהוּדִים? הָמֶן
הַמֶּלֶךְ לְשֹׁפֵךְ יָצָא גִנָּת מַלְכוּתוֹ.

מֶלֶךְ אֶדוֹל יָרַד לְהַפִּיל הָמֶן
הַזְעִיקָה לְמֶלֶךְ יָבוֹא גַם מִהֶרָה.

מִה גָבֵר יִצְרָךְ לִכְבוֹשׁ הַמֶּלֶכָה
הָעֵץ לְתֵלוֹת יָצָא גַם מִחֶרְבוֹנָה.

מֶלֶךְ גִּזְרֵי יִתְּלוּ לְהָמֶן חַיִּים
הַמֶּלֶךְ לְתֵלוֹת יוֹ"ד גִּזְרֵי מִבְּנָיו.

מֶלֶךְ גִּזְרֵי יִהְפֹּךְ לְעֵמְלָקִים חֲגִזְיָרָה
הַשְׁמִיעוּ לְכָל יִשְׂרָאֵל אֲדוֹלֵת מֶרְדֵּכִי.

מֶרְדֵּכִי גִזְרֵי יִכְתֹּב לַיהוּדִים הַשְׁמָחָה
הֵם לְאַבְיוֹנִים יִשְׁלָחוּ גַם מִתְּנֹנֹת.

מִגִּילָה גַם יִקְרָאוּ לְעוֹלָם חֵיהוּדִים
חֲבִית לְאַסְתֵּר יִנָּתֵן גִּזְרֵי מֶלֶךְ.

מוֹעֲדִים אֲדוֹלִים יִתְּבַטְּלוּ לִימֹת הַמְּשִׁיחַ
הַפּוֹרִים לֹא יִבְטַל גַם מְשִׁיחַ.

רְמוּזָה בְּתוֹרָה קְרִיאַת הַמִּגִּילָה
(הַצּוּרִי קְדוּמָה בְּמִלְחָמָה רִאשׁוֹנָה)

